

Стратегія зовнішньоекономічних відносин підприємств споживчої кооперації України у сфері торгівлі передбачає співпрацю у міжнародному інноваційно-інвестиційному просторі, у контексті якого створюватимуться передумови до збільшення експортно-імпортних операцій, залучення новітніх технологій та зовнішньоторговельної інфраструктури, виходу на міжнародні ринки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Управління стратегічним розвитком торговельної діяльності підприємств системи споживчої кооперації в Україні потребує глибокого аналізу концептуальних характеристик, особливостей ведення господарської діяльності підприємств, впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, що в кінцевому підсумку можуть істотно вплинути на стратегічне управління на всіх етапах його впровадження та функціонування.

Ключовим елементом стратегічного управління торговельною діяльністю підприємств споживчої кооперації визначено стратегію розвитку, яка є траєкторією руху, орієнтиром задоволення ринкового попиту, процесом розширення, поглиблення основної діяльності підприємства за рахунок активізації її внутрішніх резервів, спрямований на підвищення рівня рентабельності як однієї кооперативної структурної одиниці, так і системи загалом.

Щодо впливу зовнішніх чинників на подальшу розробку конкурентних стратегій розвитку, визначено особливості позитивної та негативної дії стану макросередовища, ринкової ситуації, безпосередні конкуренти, стан громадської думки, поведінку споживачів. Водночас, внутрішніми чинниками, що впливають на формування конкурентних стратегій торговельних підприємств споживчої кооперації, запропоновано вважати такі: параметри стратегічних альтернатив підприємства, комунікаційний напрямок діяльності торговельних підприємств, навички та ресурси, сильні та слабкі сторони у використанні можливостей у сфері маркетингу.

Враховуючи наведене вище, можна стверджувати, що правильний підхід до вибору стратегії розвитку підприємства дає змогу суб'єктам господарювання ефективно розвиватися в умовах мінливого конкурентного середовища, а запропонована методика – допомогти вибрати альтернативні напрями розвитку.

Література

1. Мізюк Б.М. Конкурентні стратегії торговельних підприємств та їх альтернативи / Б.М. Мізюк, І.І. Тучковська // Торговля, комерція, підприємництво : зб. наук. праць / ред. кол.: В.В. Апопій, Ю.А. Дайновський, С.В. Скибінський та ін. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2012. – № 14. – 222 с.
2. Помаз О.М. Уточнення трактування сутності категорії "стратегічний розвиток операційного менеджменту сільськогосподарських підприємств" / О.М. Помаз // Вісник Сумського національного аграрного університету : зб. наук. праць. – Сер.: Фінанси і кредит. – 2013. – № 1. – С. 139-142.
3. Трояновська О.Б. Стратегія підприємства : конспект лекцій з курсу [для студ. напрямку підготовки 6.030504 – "Економіка підприємства"] / О.Б. Трояновська; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : Вид-во ХНАМГ, 2012. – 121 с.
4. Тягунова Н.М. Чинники, що визначають конкурентні стратегії торговельних підприємств споживчої кооперації / Н.М. Тягунова // Бізнес-Інформ : Міжнар. наук. екон. журнал. – Харків : Вид-во ХНЕУ. – 2013. – № 8. – С. 199-203.
5. Цвик Д.П. Сучасні підходи до управління стратегічним розвитком торговельних підприємств / Д.П. Цвик // Наукові записки Української академії друкарства. – Львів : Вид-во Української АД. – 2008. – № 2. – С. 95-101.

Васильцев Т.Г., Канюка Н.П. Концептуальные характеристики стратегии развития торговой деятельности предприятий потребительской кооперации

Освещены теоретические основы стратегического развития предприятий потребительской кооперации. Исследованы подходы к определению сущности категории, особенности, концептуальные характеристики, проблемы и необходимость применения стратегии развития торговой деятельности предприятий потребительской кооперации. Определен принцип альтернативности при решении проблем развития и конкурентного поведения торговых предприятий. Исследованы факторы, определяющие конкурентные преимущества и возможности стратегии развития торговой деятельности предприятий кооперативного типа. Разработана модель выбора конкурентной стратегии и особенностей развития торговой деятельности предприятий системы потребительской кооперации, которые зависят от выбранной ими стратегии и имеющихся возможностей.

Ключевые слова: стратегия развития, торговая деятельность, потребительская кооперация, факторы влияния, модель выбора конкурентной стратегии развития.

Vasyliv T.G., Kanjuka N.P. Some Conceptual Characteristics of the Strategy for the Development of Trading Activity of the Enterprises of Consumer Cooperation

Some theoretical foundations for strategic development of the enterprises of consumer cooperation are highlighted. The approaches to defining the essence of categories, features, conceptual characteristics, problems and the need for trade development strategy of enterprises of consumer cooperation are studied. A principle of alternatives in solving problems of competitive behaviour of commercial enterprises is defined. The factors determining competitive advantages and opportunities of trade development strategies of cooperative enterprises are researched. The model for choosing competitive strategy and characteristics of trade enterprises of the consumer cooperation, depending on their chosen strategies and facilities available, is designed.

Key words: development strategy, trading activity, consumer cooperation, factors of influence, model for choosing competitive strategy of development.

УДК 336.226

Проф. Б.А. Карпінський, канд. екон. наук;
ст. викл. С.К. Шкулка – Львівська ДФА

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ У СИСТЕМІ БЮДЖЕТОУТВОРЮВАЛЬНИХ ПОДАТКІВ

Систематизовано еволюційну зміну теоретичних поглядів на економічну природу податків у контексті бюджетотворювальних, виділено їхнє місце у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави. Визначено особливості зміни податкової політики в системі бюджетотворювальних податків у сучасних умовах як важливої складової реформуючих заходів щодо підвищення наповнюваності державної казни. Зазначено, що, окрім наведення порядку в адмініструванні податків, пріоритетним залишається чинник зниження видатків. Одним з характерних показників у системі бюджетотворювальних податків залишається ефективність оподаткування, а з нею – зниження витрат на їхнє адміністрування. Зазначено, що цей процес має відбуватися за напрямками: посилення рівня обслуговування податківцями кожного бюджетотворювального податку, подальше зниження затрат на їхнє адміністрування. Одночасно із заходами в системі податкових органів потрібно здійснювати політику щодо підвищення культури сплати бюджетотворювальних податків суб'єктами господарювання.

Ключові слова: фінанси, теорія податків, бюджетотворювальні податки, еволюція поглядів, податкова політика, оподаткування, адміністрування, бюджет, підприємництво.

Вступ. За своїм впливом на різноманітні соціально-економічні процеси податки стали визначальною фінансовою категорією. Це – фундаментальний елемент фінансової системи держави незалежно від того, яку модель економічного розвитку вона вибирає, які політичні сили відображають владну вертикаль. Водночас затяжний процес фінансово-економічної кризи в Україні безпосередньо зумовив зміни в надходженнях до бюджету, що призвело до низки спроб активізації податкової політики з метою його наповнення. Однак податкові новачки не завжди сприяють розвитку підприємницької діяльності. Тому проблема розгляду трансформації поглядів науковців на бюджетотворювальні податки є важливою в сучасних умовах реформування соціально-економічних засад розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику трансформації податкової системи та можливості удосконалення адміністрування бюджетотворювальних податків як дієвого засобу оптимізації керованості дохідною частиною бюджету розглянуто в працях таких вчених: О. Амоші, Ю. Ананіашвілі, Г. Башнянина, П. Буряка, Т. Єфименко, Н. Залуцької, А. Капітанчук, О. Ковалюка, А. Крисоватого, П. Кругмана, В. Мельника, Т. Меркулової, Л. Ликової, Ю. Петрова, І. Русакової, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова [2-16, 18, 20-22].

Однак аналіз теоретичних підходів за податковою проблематикою, засобів їх реалізації на цей час і отриманих результатів, свідчить про прояв у податковій політиці України низки обмежуючих чинників, які вдалось усунути в податкових системах провідних держав світу за час еволюційних змін. Саме на розгляд цього аспекту проблеми, з позиції ретроспективи та виявлення можливостей покращення ситуації у становленні сучасної ідеології бюджетотворювальних податків, і спрямоване наше дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є виділення окремих етапів у еволюції наукових поглядів на економічну природу, функції та роль бюджетотворювальних податків в економічній системі; узагальнення спадщини теоретичної економічної думки в аспекті трактування й активізації податкової політики держави, виходячи із сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу. Еволюційність наукових поглядів у системі бюджетотворювальних податків. Ретроспективний аналіз різних наукових теорій і концепцій оподаткування, дослідження соціально-економічної природи елементів системи оподаткування та практичних засад реалізації податкової політики на кожному етапі соціально-економічного розвитку окремих держав дають підстави стверджувати про тривалу та багатоступінчасту еволюцію теоретичних поглядів на податкову систему в рамках достатньо відмінних наукових напрямків та шкіл.

Автори погоджуються з сучасними теоретичними положеннями щодо виділення у системі розвитку оподаткування трьох основних етапів:

Перший – від древнього світу до кінця середньовіччя. На цьому етапі держава визначає загальну суму коштів, яку вона хоче отримати з населення, а збір її доручає місту або общині. Між державою та платниками податків, як правило, стоять посередники-митники.

Другий – XVI – початок XIX ст. (епоха первісного нагромадження капіталу). Створюється мережа державних фінансових установ, держава встановлює квоти і спостерігає за збором податків, але роль митників ще досить значна.

Третій – сучасний етап – з першої третини XIX ст. дотепер. Усі функції встановлення і збирання податків бере на себе держава, між платниками податків та державою немає посередників.

Прийнято, що один із чільних напрямів розвитку теорії фінансів і податкової політики як її частини – неокласична теорія, базою якої є неокласична політична економія. В основі цієї теорії лежить збалансованість державного бюджету і податкових зборів та поступове зниження витрат держави. Тобто порівнюють та оцінюють корисність державних витрат і податкового тягаря, а вже на підставі цього визначають оптимальний розмір державного бюджету. Практично саме означений напрямок стає фундаментом для сучасної України: коли виникла нагальна потреба у зниженні бюджетних витрат (міністерства та відомства держави взяли на себе зобов'язання скоротити бюджетну видаткову частину в середньому на 20 %, окремі структурні одиниці взагалі скорочуються, зокрема Державна виконавча служба та Державна реєстраційна служба ліквідуються).

Фундаментальне значення в цій теорії посідає обмеження втручання держави в економіку, яка повинна розвиватися відповідно до об'єктивних економічних законів. При цьому знижуються витрати державного бюджету, а відповідно, зменшується рівень податків. Основоположниками цього напрямку економічної теорії були В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршалл, А. Пігу, Р. Слоу [2, 3-6, 13, 15, 17-19, 23]. Справедливість розподілу фіскального тягаря на основі принципу платоспроможності саме бюджетотворювальних податків досліджували послідовники А. Сміта – А. Вагнер, Ж. Сісмонді та ін. [6, 15, 18]. Професор А. Вагнер один із перших зазначив, що податки як примусові платежі окремих господарств стягуються державою частково для державних видатків, а частково для змін у розподілі суспільного продукту. Цей дослідник до фіскального призначення бюджетотворювальних податків додає і регуляторну функцію. Означена концепція у подальшому стала базою для розвитку теорії Дж. М. Кейнса [13].

Дж. М. Кейнс був прихильником прогресивності в бюджетотворювальних податках, він вважав, що прогресивна податкова система стимулює прийняття ризику виробниками щодо своїх капітальних вкладень. Відповідно до теорії Дж. М. Кейнса податки діють в економічній системі як "вбудовані стабілізатори": під час економічного піднесення податкові доходи держави зростають швидше, ніж доходи економіки, і таким чином не допускається "перегрів" економіки, а в разі кризової ситуації податки зменшуються швидше, ніж знижуються доходи, і економіка підтримується на певному рівні. Зокрема, англійська влада успішно застосувала теорію Кейнса на практиці перед початком першої світової війни, коли всі зусилля були спрямовані на розвиток військового промислового виробництва та переведення держави на рейки військового призначення.

Водночас, у цей же період розвиваються і протилежні за спрямованістю економічні теорії, які можна об'єднати в групу теорій "економічних пропозицій". Їхніми засновниками були Г. Стейн, М. Фрідмен, Е. Пепсе, А. Філіпс, Р. Хол, М. Вайденбаум, Г. Талок, І. Броузон, М. Ротбог, Дж. Хау, А. Волтер [6, 15, 18]. Прихильники цих поглядів виходять з того, що податки негативно впливають на економічний стан. Пояснюючи останнє тим, що із зростанням державних витрат підвищується рівень податкового тягаря на населення, а це

не стимулює розвиток підприємництва та знижує продуктивність праці. Базовим елементом цієї теорії є: зменшення втручання держави в економіку шляхом зниження чисельності податків, їх ставок, скасування їхнього прогресивного характеру, зменшення державних витрат і обсягу грошових ресурсів в обігу у конкретному періоді. Як вважають автори цієї групи, означені заходи мають стимулювати приватну ініціативу та підприємництво, сприяти перевищенню пропозиції над попитом.

За своєю сутністю, автори теорії "економічних пропозицій" виходять з того, що не завжди зниження ставок оподаткування може призвести до скорочення податкових надходжень, а їх підвищення – до зростання надходжень. Так, у деяких випадках зниження ставок оподаткування стимулює розширення обсягів виробництва, національного доходу, а це сприяє зростанню податкових надходжень до казни. Саме на таких теоретичних позиціях ґрунтується і економічна теорія податків американського економіста А. Лаффера [23]. Сутність цієї теорії полягає в тому, що з метою збільшення попиту споживачів, який приводить до збільшення пропозиції (насамперед на товари вітчизняного виробництва), потрібно зменшувати податковий тягар і передусім на громадян конкретної держави. Згідно з цією теорією зроблено такі висновки:

1. Обґрунтоване зниження ставок оподаткування стимулює підвищення попиту на вироби або розмірів грошових заощаджень населення. Водночас, збільшення останніх впливає на зниження відсоткових ставок банків і стимулює спрямування вільних коштів в інвестиції, розвиток економіки окремих галузей, підприємств і, відповідно, збільшення пропозиції на ринку, зумовлюючи тим його ефективність.
2. Нарощування потоку інвестицій, використання нових технологій і технологічних процесів відповідно до досягнень науково-технічного прогресу, застосування нових технологій та досягнень науково-технічного прогресу підвищує продуктивність праці загалом на підприємствах та суспільну їхню віддачу, а це, водночас, знижує питомі витрати при виробництві одиниці продукції, а значить й ціну на товар, посилюючи тим конкурентоспроможність.
3. Зниження ставок оподаткування сприяє нарощуванню реальних доходів населення та можливостей купівельної спроможності.
4. Фундаментальне значення в процесах розвитку підприємництва має податок на дохід і прибуток підприємства. Так, зниження цього податку спричинює перерозподіл частини прибутку, яка йде до державного бюджету, та тієї, що залишається в розпорядженні конкретного підприємства. Збільшення властиво останньої частини зумовлює нарощування фінансових ресурсів, які можуть скеровуватись на стимулювання праці робітників або на розширення виробництва та його модернізацію на кожному етапі розвитку.

Зазначимо також, що подальшого розвитку кейнсіанська теорія щодо бюджетоутворювальних податків набула в 70-х роках ХХ ст. Великі фінансово-економічні трансформації та кризи економіки провідних держав з ринковою економікою у 30-40-х та 70-80-х роках ХХ ст. підтвердили, що ринкова система не може повністю саморегулювати відтворювальний процес, а з цим накладає певні обмеження на можливості розширення інвестування у виробничі процеси, формування нових робочих місць, підвищення платоспроможного попиту насе-

лення в конкретній державі. Виходячи з останнього, можливо сформулювати висновок – потрібне цілеспрямоване втручання держави у фінансово-економічні процеси на кожному витку соціально-економічного розвитку.

Поряд з цими поглядами, подальший розвиток податкової теорії пішов шляхом так званої посткейнсіанської теорії, а її зміст полягає в непрямому використанні різних фінансових важелів, передусім це стосується бюджетоутворювальних податків. Так, американський економіст І. Фішер та англійський економіст Н. Калдор запропонували концепційні зміни деяких бюджетоутворювальних податків. Наприклад, замість прибуткового податку ввести податок на споживання. На погляд цих авторів, останнє сприятиме розвитку приватного підприємництва, збільшенню потоку інвестицій у виробництво і, таким чином, зростанню ефективності економіки загалом. Введення цього податку сприятиме зменшенню рівня інфляції в державі. На їхню думку, податок на споживання стримуватиме придбання населенням виробів, тому що його сплачують ще до зростання цін, а отже, це сприятиме економії коштів, які потім можуть піти на інвестування, розширюючи тим фінансові можливості суб'єкта господарювання [2, 6, 15].

Означений податок можна розглядати також як інструмент для досягнення соціальної справедливості, тому що він сприяє вирівнюванню доходів населення. На погляд авторів цієї концепції, саме це становить і певний внесок у справедливість податкових стягнень. Зазначимо, що розвиток податкових концепцій та поглядів є реакцією на вимоги тих макро- та мікроекономічних процесів, які відбуваються в суспільстві на кожному етапі його розвитку, виходячи з внутрішніх та зовнішніх потреб. Їхнє удосконалення проводилось з урахуванням загальних принципів оподаткування та інших вимог щодо функціонування бюджетоутворювальних податків. На визначення конкретної податкової теоретичної концепції значний вплив мав історико-еволюційний розвиток та його особливості прояву в кожній державі, враховуючи менталітет, який сформувався у адміністративно-територіальній одиниці.

Загалом, у більшості держав світу податки є "ефективним знаряддям державної політики" відносно життєдіяльності суспільства, а саме: перерозподілу ВВП у соціальному, віковому, територіальному, галузевому аспектах щодо компенсації недоліків ринкових механізмів, розміщення ресурсів і забезпечення суспільними благами, заохочення бізнесу, ділової та інвестиційної активності, мотивації до праці, антициклічного регулювання економіки, підтримання рівня зайнятості, стабілізації ринкової кон'юнктури, зниження впливу зовнішньої нестабільності [20]. Так, податкова система у кожній державі є однією із стрижневих основ функціонування її економічної системи. Вона, з одного боку, забезпечує її фінансову базу, а з іншого – є головним знаряддям реалізації її економічної доктрини на кожному етапі розвитку.

Зокрема, податкова система Франції націлена в основному на оподаткування споживання. Податки на доходи і на власність є помірними. Помітна риса податкової системи Франції – висока частка внесків у фонди соціального призначення (ФСП). Так, сума внесків у ФСП у структурі обов'язкових відрахувань становить 43,3 %, що значно перевершує найбільш розвинені держави (наприклад, у Німеччині – 37,4 %, Великобританії – 18,5 %, США – 29,7 %).

Податкові надходження в дохідну складову бюджету центрального уряду Франції становлять більше 93 %. Основний бюджетоутворювальний податок, що формує вагому частину надходжень, це податок на додану вартість (ПДВ) – 45 %. Стандартна ставка ПДВ у Франції – 18,6 %, пільгові ставки – 2,1; 4 і 5,5 %, підвищена – 22 %. Податкова система держави виробляється і здійснюється з метою розвитку економіки та покращення захисту платників податків. Водночас, сучасна податкова система Великобританії охоплює: центральні (державні) податки: прибутковий податок з населення, прибутковий податок з корпорацій (корпоративний податок), податок на доходи від нафти, податок зі спадщини і непрямі податки (податок на додану вартість, мита, акцизи й збори) та місцеві податки (на майно).

На частку прибуткового податку з населення припадає 64 % надходжень у вигляді прямих податків у державний бюджет Великобританії, а на частку податків з доходів компаній – 19 %. На частку гербового збирання припадає, зазвичай, 2 %. Наголосимо, що податкова система України в основному теж охоплює перераховані вище бюджетоутворювальні податки і відрізняється від податкової системи Великобританії ставками оподаткування та порядком стягнення цих податків.

Аналогом корпоративного податку Великобританії є податок на прибуток в Україні. Відмінною рисою корпоративного податку Великобританії є те, що його ставки для малого бізнесу та великих корпорацій значно різняться. Так, для малого бізнесу застосовується понижена ставка оподаткування. Ставки оподаткування за корпоративним податком встановлюються щорічно бюджетом держави. На цей час у Великобританії діють три ставки ПДВ: 0; 8 і 17,5 %. Зокрема, нульова ставка застосовується до 17 груп товарів і послуг, що охоплюють: продукти харчування, водопостачання і каналізацію, паливо й опалення, будівництво житлових будинків, міжнародні послуги, транспорт, золото, цінні папери, експорт, добродійність, ліки, книги, одяг і взуття. Ставка 8 % застосовується до послуг з постачання паливом і електроенергією підприємств і організацій некомерційного характеру.

Існують також групи товарів і послуг, що звільняються від ПДВ. До цих груп належать: земля; страхування; поштові послуги; ігровий бізнес і лотереї; фінанси; утворення; охорона здоров'я; похоронні послуги; тред-юніони і професійні суспільства; спортивні змагання; твори мистецтва.

Бюджетоутворювальні податкові новації в Україні за останній період. Нині ставки ПДВ згідно з розділом V "Податок на додану вартість" Податкового кодексу України [1] встановлюються від бази оподаткування у таких розмірах: а) 20 %; б) 0 %; в) 7 % по операціях з:

- постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, а також медичних виробів за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
- постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, дозволених для застосування у межах клінічних випробувань, дозвіл на проведення яких надано центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

На цей час серйозні зміни в Україні відбуваються й у частині нарахування Єдиного соціального внеску (ЄСВ, а він об'єднує збір до Пенсійного фонду, соцстраху та страхування від безробіття). Відомо, що ставка 41 % ЄСВ є однією з найвищих в Європі (без врахування ще 15 %, які стягують податком з доходів фізичних осіб) та фактично примушує український ринок праці задіювати тіньові схеми. За експертними оцінками, щорічно виплачується близько 200 млрд грн прихованої заробітної плати (у конвертах). Сформувалось зачароване коло – дефіцит Пенсійного фонду покривався збільшенням ЄСВ, змушуючи бізнес значно занижувати рівень офіційної заробітної плати, а останнє, водночас, приводило до подальшого збільшення дефіциту Пенсійного фонду. Запропоновано певні новації щодо заохочення роботодавців у виведенні заробітної плати з тіні через реалізацію механізму зменшення ставки ЄСВ з 41 % до 16,4 % при одночасному виконанні ними специфічних трьох умов. Так, за першою умовою, згідно зі Законом України "Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці", підприємство має збільшити свій фонд оплати праці у 2,5 рази порівняно з 2014 р. За другою – необхідне збільшення середньої зарплати на підприємстві на 30 % порівняно з попереднім роком. Третя умова – мінімальна сума ЄСВ має бути 700 грн на одного працівника, а його середня зарплата не може бути нижчою за три мінімальних. Тобто, якщо підприємство відповідає означеним умовам, то до звичайної ставки ЄСВ у 2015 р. застосовується понижуючий коефіцієнт 0,4 ($41 \% \times 0,4 = 16,4 \%$).

Виділення підприємств, які можуть витримувати такі непрості умови, пов'язано з тим, що зменшувати ЄСВ не вигідно, оскільки зниження ЄСВ тільки на 1 % призводить до зменшення надходження коштів до Пенсійного фонду України на 7 млрд грн. Поряд з наведеним, в Україні досі невирішена проблема соціальної нерівності за доходами та рівності за податками. Так, за даними науковців Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, заможні громадяни (таких половина) у США забезпечують 97 % податкових поступлень, в Україні – тільки 64 %. Водночас незаможні громадяни (друга половина) у США забезпечують 3 %, в Україні – 36 % податкових надходжень у бюджет. Останнє свідчить про потребу в розробленні та реалізації такої системи оподаткування фізичних осіб, а з нею й формування бюджетоутворювальних податків, яка б не давала змогу нарощувати розрив у соціальній нерівності та провокувати соціальну напруженість у суспільстві, особливо в період посилення фінансової кризи та накопичення державних боргових зобов'язань, які вже на початку 2015 р. перевищили проблемний рівень у 60 % від ВВП.

Зазначимо, що в Україні з 2015 р. розпочинається реалізація нових підходів і щодо бюджетоутворювальних податків на місцевому рівні, тобто істотно змінюється ідеологія фінансування місцевих бюджетів щодо формування сучасної системи міжбюджетних відносин, надання більшої фінансової самостійності, а з цим і більшої відповідальності місцевих органів влади перед громадою. Зокрема, формуються додаткові податкові джерела надходжень до місцевих бюджетів, а вони розширені: за рахунок передачі з державного бюджету повністю (100 %) державного мита і плати за надання адміністративних послуг, 10 %

податку на прибуток підприємств; крім цього, збирання з роздрібного продажу підакцизних товарів (тобто на нафтопродукти, алкогольні напої, пиво, тютюнові вироби) за ставкою 5 % вартості реалізованого товару. Відчутно, виходячи з інтересів місцевих громад, розширено базу оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування цим податком комерційного (нежитлового) майна та автомобілів з великим об'ємом двигуна, збільшено норматив зарахування до місцевих бюджетів екологічного податку з 35 % до 80 %, 25 % плати за надра. Означені податкові новачки дадуть змогу додати до загального фонду місцевих бюджетів до 25 млрд грн.

Однак і при таких новачках є відчутні втрати у надходженнях у місцеві бюджети, оскільки в регіонів центральні органи влади забрали податок з фізичних осіб, який властиво забезпечував до 75 % цих надходжень. Загалом до загального фонду державного бюджету за січень-грудень 2014 р. надійшло 310653,2 млн грн. За аналогічний період 2013 р. надходження зросли на 19080,7 млн грн, або на 6,5 %. Найбільші надходження до загального фонду державного бюджету у 2014 р. за рахунок задіювання бюджетоутворювальних податків були:

- податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів – 80685,1 млн грн, або на 4,2 % менше за цей період;
- податок на додану вартість із ввезених на територію України товарів – 107287,3 млн грн, або на 11,1 % більше за означений період;
- податок на прибуток підприємств – 39805,9 млн грн, або на 26,6 % менше за цей період;
- акцизний податок – 25668,7 млн грн, або на 6,7 % більше за означений період;
- плата за користування надрами – 18199,1 млн грн, або на 39,8 % більше за цей період;
- ввізне мито – 11038,1 млн грн, або на 0,5 % менше за означений період.

Об'єктивно, що кризові ситуації в економіці України не дають змогу активно впливати на зміну ставок у бюджетоутворювальних податках (знижуючи тим тиск на підприємництво) та відтерміновується й час їхнього задіювання. Так, у 2014 р. Верховна Рада України перенесла на 2015 р. зниження ставки податку на додану вартість з 20 до 17 %. Також знижено ставку податку на прибуток на 2014 р. з 19 до 18 % замість раніше передбачених 16 %.

Окрім цього, удосконалюється механізм взаємодії податкових органів з платниками податків, зокрема, з 1 січня 2015 р. бюджетне відшкодування платникам податку на додану вартість, які відповідають критеріям, визначеним у пункті 19 ст. 200 Податкового кодексу України (в оновленій редакції), здійснюватиметься в автоматичному режимі. Так, ст. 200.19 Податкового кодексу України встановлено, що право на отримання автоматичного бюджетного відшкодування податку мають платники, які відповідають одночасно таким критеріям:

- не перебувають у судових процедурах банкрутства відповідно до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом";
- юридичні особи та фізичні особи – підприємці, внесені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і до цього реєстру стосовно них не внесено записів про:

- а) відсутність підтвердження відомостей;
- б) відсутність за місцезнаходженням (місцем проживання);
- в) прийняття рішень про виділ, припинення юридичної особи, підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця;
- г) визнання повністю або частково недійсними установчих документів чи змін до установчих документів юридичної особи;
- г) припинення державної реєстрації юридичної особи чи підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця та стосовно таких осіб відсутні рішення або відомості, на підставі яких проводиться державна реєстрація припинення юридичної особи чи підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця;

- мають необоротні активи, залишкова балансова вартість яких на звітну дату за даними податкового обліку перевищує у дванадцять разів суму податку, заявлену до відшкодування та:

- а) здійснюють операції, до яких застосовується нульова ставка (питома вага яких протягом попередніх дванадцяти послідовних звітних податкових періодів (місяців) сукупно становить не менше 40 % загального обсягу поставок (для платників податку з квартальним звітним періодом – протягом попередніх чотирьох послідовних звітних періодів) та/або;
- б) здійснили інвестиції в необоротні активи у розмірах не менше ніж 3 млн грн протягом останніх 12 календарних місяців;

- не мають податкового боргу;
- великий платник податків не декларував від'ємне значення об'єкта оподаткування податком на прибуток за підсумками останнього звітного року.

Таким чином, податкові системи України та провідних держав світу щодо бюджетоутворювальних податків за рахунок еволюційних трансформацій багато в чому набули схожих рис, однак наявні й певні відмінності.

Висновки. На наш погляд, податкова система України під час здійснення реформуючих заходів у контексті бюджетоутворювальних податків має додатково враховувати особливості фінансово-економічного середовища та, виходячи з еволюції теоретичних поглядів на оподаткування, ґрунтуватися на засадах: стабільності податкового законодавства, правового регламентування взаємовідносин платників податків і держави, рівномірного розподілу податкового тягара між окремими категоріями платників, пропорційної відповідності сплачених податків отримуваним доходам платників, зручності справляння податків для їх платників, недискримінації, мінімізації витрат на адміністрування податків, нейтральності податкової системи до різних сфер економічної діяльності, доступності й відкритості податкової інформації, дотримання податкової таємниці.

Податкову систему України потрібно побудувати таким чином, щоб не підривати підприємницьку ініціативу і ділову активність кожного суб'єкта господарювання та спрямовуватись на його фінансовий розвиток з урахуванням характерного впливу зовнішньої нестабільності.

Література

1. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.
2. Ананиашвили Ю. Налоги и макроэкономическое равновесие: лаффер-кейнсианский анализ / Ю. Ананиашвили, В. Папава. – Стокгольм : Изд. дом СА&CC Press, 2010. – 142 с.

3. Буряк П.Ю. Податковий контроль в Україні : монографія. – Т. І. Попередній контроль / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька. – Львів : Вид-во "Простір-М", 2007. – 400 с.
4. Буряк П.Ю. Податковий контроль в Україні : монографія. – Т. ІІ. Контрольно-перевірочний процес / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька, О.Б. Осідач. – Львів : Вид-во "Простір-М", 2007. – 420 с.
5. Буряк П.Ю. Податковий контроль : підручник / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька, В.З. Білінський. – К. : Вид-во "Хай-Тек Прес", 2007. – 608 с.
6. Карпінський Б.А. Податки. Довідник-словник : навч. посібн. / Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька, О.Б. Карпінська. – К. : Вид-во "Професіонал", 2008. – 464 с.
7. Карпінський Б.А. Податок на додану вартість як основа бюджетоутворення / Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька // Економіст : наук. журнал. – 2007. – № 1. – С. 30-33.
8. Карпінський Б.А. Стратегічний податковий менеджмент як механізм управління економічним розвитком держави / Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокварт. зб. – 2007. – № 4(5). – С. 126-133.
9. Карпінський Б.А. Вплив системи адміністрування податку на додану вартість на регіональний розвиток / Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2007. – Вип. 17.3. – С. 321-327.
10. Карпінський Б.А. Основи формування стратегічного податкового менеджменту / Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2007. – Вип. 17.5. – С. 129-136.
11. Карпінський Б.А. Реформування податкової системи як пріоритет покращення підприємницького клімату території / Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька // Регіональна бізнес-економіка та управління : зб. наук. праць. – 2007. – № 2. – С. 94-103.
12. Карпінський Б.А. Особливості прояву суперечностей у територіальних податково-бюджетних відносинах / Б.А. Карпінський, Н.С. Залуцька // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії : зб. наук. праць. – Сер.: Економічні науки. – 2007. – № 2(18). – С. 68-74.
13. Кейнс Д.М. Общая теория занятости, процента и денег / Д.М. Кейнс. – М. : Изд-во "ЭК-СМО", 2009. – 958 с.
14. Котіна Г. Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний на світовий досвід / Г. Котіна, М. Степура // Економіст : наук. журнал. – 2010. – № 5. – С. 31-35.
15. Податковий словник-довідник / за ред. Л.Л. Тарангул; упоряд. Л.Л. Тарангул, З.С. Варналій, А.М. Новицький, Н.Б. Новицька, Н.М. Борецько. – К. : Вид-во "Знання України", 2010. – 155 с.
16. Іванов Ю.Б. Регулятивний потенціал податкової системи України : монографія / Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко, К.В. Давискіба, Л.М. Карпов та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Ю.Б. Іванова. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2009. – 336 с.
17. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М. : Изд-во "Госкомиздат", 1955. – Т. 1. – 310 с.
18. Русакова И.Г. Налоги и налогообложение / И.Г. Русакова, В.А. Кашина. – М. : Изд-во "Финансы", 1998. – 496 с.
19. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Изд-во "Эксмо", 2007. – 960 с.
20. Юрій С.І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні : монографія / С.І. Юрій, А.І. Крисоватий, Т.В. Кошук. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ, 2010. – 292 с.
21. Karpinsky B.A. Role of budget-taxes in formation equation of the financial system of the state: evaluation and prognostic approach / B.A. Karpinsky, S.K. Shkulka // Nauka i studia. Ekonomiczne nauki. – 2012. – № 1(46). – S. 71-80.
22. Krugman P.R. International Economics: Theory and Policy / P.R. Krugman, M. Obstfeld. – 8 ed. – New Jersey : Prentice Hall, 2008. – 712 p.
23. Laffer A. The Economics of the Tax Revolt / A. Laffer, J. Seymour. – New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1979. – 143 с.

Карпинский Б.А., Шкулка С.К. Эволюция теоретических взглядов в системе бюджетобразующих налогов

Систематизирована эволюционная смена теоретических взглядов на экономическую природу налогов в контексте бюджетобразующих, выделено их место в обеспечении социально-экономического развития государства. Определены особенности изме-

нения налоговой политики в системе бюджетобразующих налогов в современных условиях как важной составляющей реформирующих мероприятий по повышению наполняемости государственной казны. Указано, что, кроме наведения порядка в администрировании налогов, приоритетным остается фактор снижения расходов. Одним из характерных показателей в системе бюджетобразующих налогов остается эффективность налогообложения, а с ней – снижение расходов на их администрирование. Подчеркнуто, что данный процесс должен идти по направлениям: усиление уровня обслуживания налогоплательщиками каждого бюджетобразующего налога, дальнейшее снижение затрат на их администрирование. Одновременно с мероприятиями в системе налоговых органов должна вестись политика по повышению культуры уплаты бюджетобразующих налогов субъектами хозяйствования.

Ключевые слова: финансы, теория налогов, бюджетобразующие налоги, эволюция взглядов, налоговая политика, налогообложение, администрирование, бюджет, предпринимательство.

Karpinsky B.A., Shkulka S.K. The Evolution of Theoretical Views in the System of Budget Forming Taxes

An evolutionary change of theoretical views on the economic nature of taxes in the context of budget forming taxes is systematized. The importance of taxes in the socio-economic development of the state is distinguished. Some features of tax policy changes in the system of budget forming taxes in modern terms as an important component of reforming measures to improve state treasury filling are identified. It is noted that in addition to restoring order in tax administration, the factor in reducing costs still remains of priority. One of the distinctive parameters of the budget forming tax system is tax efficiency, and thus reducing the cost of their administration. This process is supposed to follow such directions as improving the level of service of each budget forming tax, and also further reducing costs for their administration.

The policy concerning the improvement of budget forming tax payment culture should be implemented simultaneously with the measures in the system of tax entities.

Key words: finance, tax theory, budget forming taxes, the evolution of thinking, tax policy, tax administration, budget, business.

УДК 336.14:352

Доц. Н.І. Власюк, канд. екон. наук – Львівська КА

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

В умовах обмеженості фінансових ресурсів та фінансової кризи в Україні особливого нагально постають питання, пов'язані з ефективністю використання бюджетних коштів. Розглянуто та проаналізовано проблеми, пов'язані з неефективним використанням бюджетних коштів на місцевому рівні. Обґрунтовано потребу проведення фінансового контролю як інструменту підвищення ефективності використання коштів регіонального рівня та висвітлено основні типові порушення, виявлені державними контролерами під час виконання місцевих бюджетів. Визначено основні заходи, які мають покращити ефективність бюджетного процесу на місцевому рівні, втілення яких допоможе сконцентрувати бюджетні ресурси на вирішенні пріоритетних проблем регіону.

Ключові слова: місцевий бюджет, фінансовий контроль, бюджетний процес, доходи бюджету, видатки бюджету.

Постановка проблеми. Значна кількість місцевих бюджетів в Україні, а також тенденції зростання обсягів та зміни структури місцевих фінансів вимагають перегляду підходів до організації державного фінансового контролю їх виконання з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів.